

מראי מקומות - מועד קטן בה.

א. הכל קורעין עליו

ע' בש"ך (יו"ד ש"מ, י"ז), דמתמיה אהא שאינו רואה מי שמקיים דין זה, וכ' דאולי אמרי' דלא נקרא חכם אלא מי שהוא יודע דבר הלכה בכל מקום, ואף מס' כלה, ובעונינו אין ת"ח כזה.

ב. ואי אדם כשר הוא, וכו'

מהו גדר של אדם כשר, כ' הרא"ש (נ"ט) דכ' רבנו מאיר דלא ידענא מה נקרא אדם כשר, ונראה דכיון דלא סני לי' שומעני', ואינו חשוד על שום עבירה, ולא ביטל שום מצוה, אלא שאינו גדול בתורה, הוא נקרא אדם כשר. אולם ע' בש"ך (יו"ד ש"מ, י"א) שהביא מהב"ח שכ' דלפי ר' יונה, אדם כזה [דהיינו אדם כזה שכ' המחבר שהוא אדם כשר, והביא לשון הרא"ש הנ"ל], לא נקרא אדם כשר, ואינו נקרא אדם כשר לקרוע עליו אף שלא בשעת יציאת נשמה, אלא כשנוהג מנהג כשרים לחזור אחר מצות גמילות חסדים. ולשון המאירי הוא, "וכי קורעין לאדם המפורסם בכשרות וחסידות".

ג. ואי אדם כשר הוא חיובי מיחייב למיקרע

ויש לעי', א"כ מהו החילוק בין ת"ח ובין אדם כשר. וכ' השי' להר"ן בשבת (קה) בשם הראב"ה, דאדם כשר אינו חייב אלא בפניו, דהיינו בין מיתה לקבורה, ובעירו, ואע"ג דלא קאי עליו בשעת יציאת נשמה, ות"ח חייבין עליו בכל מקום ובכל זמן. ומהרא"ה הביא דבאמת באדם כשר אינו חייב לקרוע, אלא שראוי לבכות ולדאוג עליו, ומי שאינו בוכה, ואינו כואב עליו כלל, נענש, אבל אין באבילותו שיעור, והמוסיף משוכח. ולדינא, ע' ברמ"א (יו"ד ש"מ, ו'), שכ' "וי"א שאין חייב לקרוע על אדם כשר אא"כ עומד עליו בשעת יציאת נשמה, אבל חייב לבכות ולהתאבל עליו", וכדברי הר"ן.

ד. אלא מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר

כ' המהרש"א בשבת (קה) דהמדה כנגד מדה שמתו בניו כשהם בקטנותם, היינו משום שהם כשרים בלא חטא. משא"כ אם בוכה על אדם כשר, אז מוחלין לו על כל עוונותיו, דהיינו שלא ימותו הבנים בעון אבותם.

ה. אי דקאי התם בשעת יציאת נשמה, חיובי מיחייב

פי' הרא"ש (נ"ט) בשם רבנו מאיר ששמע מר' יונה דה"מ באדם שאינו רשע, אבל באדם רשע וחשוד אין אדם חייב לקרוע, אלא אדרבה, יש לשמוח, כדכתי' באבד רשעים רינה. אבל ר' מאיר חולק ע"ז, וס"ל שחייב לקרוע על הכל בשעת יציאת נשמה, לבד ממומר לע"ז, או אם עבר על שום עבירה להכעיס, שהוא כעובד ע"ז.

ו. העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע

כ' הגשר החיים (ד', ז'), דאף דמדינא דגמ' [וכן פסק השו"ע (יו"ד ש"מ, ה')] כל העומדים בשעת יציאת נשמה חייבין לקרוע, מ"מ נהגו להקל לא לקרוע, משום שא"כ לא ימצאו אנשים שירצו לבוא לעמוד בשעת יציאת נשמה, שהוא זכות למי שמת.

ז. למה זה דומה, לס"ת שנשרף

פרש"י, משום דתורה קרוי' נה, וגם נשמה נקראת נה. וביאר המהרש"א, אף דבבבא, באמת המצוות נקראים נה והתורה אור, הרי הס"ת הוא המצוות שכתובין בו, וע"י הנשמה מקיים אותן האדם באיברי הגוף.

וברש"י בשבת (קה) פי' דנשמת ישראל הניטלת דומה לספר תורה, שהרי אין לך ריק בישראל שאין בו תורה ומצוות. והרמב"ן (כאן, ובתורת האדם, תחלת ענין הקריעה) הביא בשם רש"י דהדמיון לס"ת הוא משום שעדיין הי' זה יכול ללמוד עד שמת, וכיון שכן, כשמת, הו"ל כספר תורה שנשרף, כיון שעכשיו אינו יכול ללמוד. וכ' הרמב"ן דלכאור' לפי"ז לא יהי' הדין קריעה בשעת מיתה נוהגת בנשים. ועוד, ק' לומר דקורעין על העתיד [שלא יהי' יכול עוד ללמוד], וע"ש עוד מה שהק' ע"ז. והוא פי', וז"ל, "ולי נראה שהנפש בגוף כאזכרות בגוילין, ומשל בעלמא הוא, לומר שהוא הפסד גדול וחרדה רבה, וחייב אדם לקרוע עליו כאילו נשרף ס"ת לפניו. א"נ, לומר כשם שקורעין עליו, כך קורעין על מקיימי מצוותיה, שבשריפתה אובדין מצוות של כתיבה, ובמיתת עושיה אובדין מצוות של מעשי". הלכך, על כל אדם מישראל קורעין, ואפי' על אשה".

ח. כי נח נפשי' דר' ספרא, לא קרעו

רבנן עליו, אמרי לא גמרי' מיני'

הק' הרא"ש (נ"ט) בשם הראב"ה, אפי' אם ס"ל דחכם לאו דוקא, וצריך לרבו דוקא, הא לכאור' לא גרע מאדם כשר, וא"כ למה לא קרעו. ות"י [וכמו שהבאנו דבריו לעיל] דהא דקורעין על אדם כשר, ה"מ הני העומדין שם בין מיתה לקבורה, ואי לא, לא מיחייב. והם היו סוברים דחכם דינו כאדם כשר ממש, אא"כ רבו הוא, דאז בין לפניו ובין שלא בפניו קורע ביום השמועה. והרמב"ן כ' שהם סברו דבאמת אין חיוב כלל לקרוע על אדם כשר, רק שיבכו ויספדו אותו, וטועין היו בזה כמו שהיו טועין על דין דקורעין על חכם, ואב"י השיב להם מדין חכם [אבל בעצם הי' יכול גם להשיב להם מצד דין אדם כשר ג"כ]. עוד פי' הרמב"ן דהדין לקרוע על אדם כשר אינו חל על ת"ח, והיו כמו זקן ואינו לפי כבודו. ולכן סברו שלא לקרוע, לפי שהם היו שוין לר' ספרא, ולא למדו ממנו כלום. ולזה אמר להם אב"י דע"כ לחכם צריך לקרוע אפי' בשוין, דאם הוא קטן מהמת, תיפוק לי' דצריך לקרוע אף אם רק אדם כשר הוא, אע"כ שיש חיוב מיוחד לחכם, והוא לקרוע אף אם רק שוין. עוד יש לתרץ לפי מה שהבאנו לעיל מחי' הר"ן בשבת, שאין חיוב לקרוע ממש על אדם כשר, רק לבכות ולהתאבל, ויכול לקרוע אם ירצה, וא"כ י"ל דבאמת בכו והתאבלו על ר' ספרא, אבל סברו שלא היו צריכים לקרוע.

ט. דיומא חד אתהפיכא לי' רצועה דתפילין

ע' מה שהביא הרא"ש (הל' קטנות, תפילין י"ב) ב' תשובות מר' האי גאון, בא' כ' דדין זה הוא רק בתפילין של ראש, ובא' משמע שהוא בין בתפילין של ראש ובין בתפילין של יד. וכ' השו"ע (או"ח כ"ח, י"א) דצריך שיהי' השחור שברצועות לצד חוץ ולא יתהפכו, בין של יד ובין של ראש. וכ' המג"א (י"ז) דאם נתהפכו מדת חסידות הוא להתענות. עוד כ' דמשמע שלא קפדין אלא על מה שמקיף הראש והזרוע, אבל מה שמשלשל לפניו, ומה שכורך אח"כ, ליכא קפידיא.

י. א"ל יהודה לחזקי, קום מדוכתיך

כ' המאירי דבאבל רבתי התבאר שאין מפנין את המת מקבר לקבר, מ"מ בסוגיא זו יראה שלכבוד אדם גדול מפנין קבר, לגנוז בתוכו אדם גדול שהוא ראוי לו, וכמו דאמרי' כאן א"ל יהודה לחזקי קום מדוכתיך, כלומר, שהבינו בדעתם שכך הי' ראוי לעשות לפנות חזקי' משם, ולגנוז בו ר' הונא. והוסיף דלא הותרה אלא בקושי גדול, והוא שאמרו ע"ז קם בהדי' עמודא דנורא, ויראה לי שהוא משל על יראת עונש גחלתם של ת"ח.